

ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА ОСНОВІ ТЕКСТІВ ЕТНОПЕДАГОГІЧНОГО ЗМІСТУ

Горохова Т.О.

Київський університет імені Бориса Грінченка

У статті текст розглядається як один з ефективних засобів навчально-виховного процесу у вищій педагогічній школі. Розкрито методичні аспекти використання інформаційно-виховного та мовного потенціалу текстів етнопедагогічного змісту у формуванні граматичної компетентності майбутніх учителів української мови. Подано зразки текстів етнопедагогічного змісту та вправ до них.

Ключові слова: компетенція, компетентність, граматична компетентність, текст, етнопедагогіка.

Постановка проблеми. Сучасні процеси глобалізації, інтернаціоналізації, полікультурності суспільства передбачають засвоєння студентською молоддю надбань культури різних народів, внаслідок чого поступово втрачається своєрідність українського етносу, знецінюються національні звичаї й традиції, відбувається нівелювання національних цінностей, зменшується вжиток української мови. Тому, як зазначається у Концепції національного виховання студентської молоді [6, с. 2], постає потреба в здатності студентів до інтеграції у світовий соціокультурний простір – за умови збереження української національної ідентичності.

Ознакою національної ідентичності є усвідомлення індивідом причетності до власної нації, знання рідної мови, її вільний вжиток у всіх сферах життєдіяльності. Саме тому пріоритетним стає формування україномовної компетентності як провідного компонента в структурі професійної підготовки і розвитку особистості.

Особливої актуальності ця проблема набуває для студентів-філологів, оскільки якість підготовки майбутніх учителів української мови та літератури великою мірою залежить від рівня сформованості складових професійно-педагогічної компетентності. Важливе місце у професіограмі сучасного філолога відведено граматичній компетентності як складовій комунікативної. Розвинене граматично правильне мовлення передбачає, що мовець володіє значною кількістю граматичних моделей, правилами наповнення, перетворення, сполучування граматичних одиниць та вміє обирати й об'єднувати їх у процесі професійного спілкування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування україномовної компетентності у майбутніх словесників на етнооснові висвітлюється в науковій та науково-педагогічній літературі. Зокрема, роль народної педагогіки у процесі становлення особистості досліджували Г. Ващенко, Г. Волков, О. Духнович, Я. Коменський, Г. Лозко, В. Мосіяшенко, Л. Паламарчук, І. Песталоцці, Г. Сковорода та інші. Етнопедагогічну основу навчання рідної мови досліджували такі науковці, як Н. Бабич, Т. Донченко, Р. Дружененко, С. Єрмоленко, С. Караман, В. Кононенко, Л. Мацько, М. Пентиліук, Т. Симоненко та інші. Практичне застосування народнодидактичної системи у процесі формування мовленнєвих умінь і навичок розглядали О. Духнович, І. Огієнко, О. Семенов, М. Стельмахович, В. Сухомлинський, К. Ушинський та інші. Також існує велика кількість теоретичних праць, у яких висвітлюються особливості навчання мови на текстовій основі та обґрунтовуються психолого-педагогічні аспекти реалізації текстоцентричного підходу (О. Андрієць, М. Всеволодова, Н. Горбачова,

Г. Золотова, С. Єрмоленко, Т. Лопатухіна, Н. Мединська, В. Мельничайко, О. Москальська, М. Пентиліук, О. Селіванова, Л. Шиянюк та інші).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Не зважаючи на велику кількість досліджень, присвячених методиці навчання української мови на текстовій та етнопедагогічній основі, проблема формування граматичної компетентності студентів-філологів на основі текстів етнопедагогічного змісту ще не була предметом спеціальних досліджень.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є обґрунтування методичних аспектів формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови на основі текстів етнопедагогічного змісту.

Виклад основного матеріалу. У спеціальній літературі зазначається, що складовими будь-якої компетентності є знання, вміння, ставлення та навички. О. Ткачук зауважує, що поняття **компетентності** сприймається як похідне, вужче від поняття **компетентність**. Це соціально закріплений освітній результат [12, с. 156]. За визначенням О. Ткачук, **компетентія** (лат. *competentia*, від *competo* – взаємно прагну, відповідаю) – об'єктивна категорія, суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, ставлень тощо в певній сфері діяльності людини. Н. Кузьміна вважає формування компетентій кінцевим результатом процесу освіти, а **компетентність** – властивістю особистості [7, с. 90]. І. Зязюн **компетентність** тлумачить як якість особистості, що ґрунтується на знаннях, інтелектуально й особистісно обумовленому досвіді соціально-професійної життєдіяльності людини [10, с. 35]. Щоправда, визначення та розмежування цих дефініцій і донині в науковій літературі остаточно не визначені.

Для детального опису важливих складових професіограми майбутнього вчителя української мови нами виокремлено граматичну компетентність, яка виявляє себе як невід'ємна складова комунікативної компетентності, тобто як уміння мовця будувати ефективну мовленнєву поведінку, яка відповідає нормам соціальної взаємодії, приямним конкретній культурі; вміння учасників спілкування володіти комунікативними стратегіями, правилами спілкування й передбачає органічну єдність мовної, мовленнєвої, прагматичної та предметної компетентцій [2, с. 228].

Визначальними особливостями граматичної компетентності вченими виокремлено:

- здатність розуміти й виражати значення, про-дукуючи і розпізнаючи правильно оформлені згідно з цими принципами фрази і речення (що є протилежним заучуванню та відтворенню їх як стійких формул) [5, с. 112].

· неусвідомлене вживання граматичних форм рідної та іноземної мови згідно із законами і нормами граматики (рід, число, відмінок тощо), чуття граматичної форми, наявність корекційних навичок щодо правильності вживання граматичних форм [1, с. 3]

· внутрішнє невербалізоване знання граматичної системи мови, знання морфологічної та синтаксичної системи мови (типології форм), а також набору правил [11, с. 73].

Як зазначає О. Вовк, граматична компетентність забезпечує системне знання лексичного, морфологічного, синтаксичного, фонетичного та орфографічного аспектів мови для побудови осмислених і зв'язних висловлювань; володіння граматичними поняттями, а також засобами вираження граматичних категорій; навички і вміння адекватно використовувати граматичні явища у мовленнєвій діяльності в різноманітних ситуаціях спілкування для розв'язання мовленнєво-розумових проблемних завдань [3, с. 20].

Формування граматичної компетентності на заходах етнопедагогіки, як зазначає Р. Дружененко, сприятиме усвідомленню мови як оригінального феномена етносу, специфічного способу оцінювання ним світу, а також оволодінню студентами національно-культурним мовним компонентом, поглибленню етнознань, виробленню національного колориту їхнього мовлення [4].

На основі текстів усної народної творчості (прислів'їв, приказок, скоромовок, оповідань, легенд, казок, частівок, утішок, забавлянок, закликанок, народних афоризмів, пісень тощо), а також наукових текстів етнопедагогічного змісту можна не лише сформулювати знання про реалії матеріальної та духовної культури українців, складові виховання дітей українського народу, правила мовленнєвого етикету, але й сприяти оволодінню національно-культурним компонентом мови. Крім того, використання текстів як дидактичного матеріалу на лекційних та практичних заняттях під час вивчення граматики сприймаються студентами з більшою цікавістю, ніж під час розбору окремих слів, словосполучень чи речень. Аналіз тексту в єдності змісту й форми, а також перехід від розгляду зразка до побудови власних висловлень дає змогу на кожному занятті удосконалювати вміння слухати й читати, говорити й писати, тобто осмислено сприймати усне й писемне мовлення та продукувати власні зв'язні висловлення.

Результати нашого експерименту переконали, що в групах, де вивчення мовних одиниць і правил проводилося на основі аналізу тексту в єдності змісту й форми, студенти значно швидше просувалися у своєму мовному розвитку, пізнавальна активність їх була досить високою, а діяльність більш продуктивною і творчою.

Подаємо зразки текстів етнопедагогічного змісту та завдань до них:

· Прочитайте текст. Поставте пропущені розділові знаки, поясніть їх вживання. Визначте типи речень за будовою (прості: ускладнені та неускладнені; складні: складносурядні, складно-підрядні, безсполучникові).

Український народ про школу

У гуцї українського народу з давніх-давен домінує шанобливе ставлення батьків і дітей до школи яку як і батька-неньку українці любовно іменують рідною бо вона робить людину «зрячою» тобто грамотною освіченою.

В одній із народних загадок про неписьменну людину так і сказано «Хороше бачить а сліпий».

Йї вторує народний афоризм «Письменний бачить поночі більше, як неписьменний вдень».

Учений освічений за народним трактуванням той хто вмє читати писати рахувати має широкі та глибокі знання. Письменність відкриває кожній людині широкий шлях до знань світла розуму. Кожен крок в оволодінні грамотою вселяє життєвий оптимізм віру в найкраще майбутнє («Де грамотні люди там біди не буде»). Письменність ніколи й нікому не зашкодить («Грамота не хвороба, літ не збавить»). Вона завжди згодиться людині («Грамоти вчиться завжди пригодиться»). Той хто оволодів грамотою одержує щедрю винагороду духовну («Хто пише та малює той діток своїх годує»). Письменності та приладдоу призначеному для письма присвячено чимало народних загадок як-от «Грамоти не знаю а весь вік пишу» (олівець); «Утрюх їдуть братці верхом на конячці» (пальці й олівець); «Малий коник з чорного озерця воду бере, біле поле поливає» (перо, чорнило, папір); «Чорні, криві, від роду німі а стануть в ряд враз заговорять» (літери); «Коли хочеш ти читати то мене повинен знати. А коли мене не знаєш то нічого не вгадаєш» (абетка); «Білий заєць бігає по чорному полю» (крейда і дошка); «Кинь на землю не розіб'ється, кинь на воду розпливеться» (папір) тощо. Мудрих і дуже повчальних висловлювань на користь письменства в народній дидактиці чимало. Всі вони закликають оволодівати знаннями, прагнути стати письменним.

Засвоєння письма відкриває пряму дорогу до такого могутнього світоча знань як книга. В українській родинній етнопедагогіці їй присвячено найкращі найщиріші найтепліші слова «Книга вчить як на світі жити», «Слово книжкове як світло денне», «Книжка завжди може підказати як на правильний шлях стати», «Книга невичерпне джерело знань», «Купиш хорошу книжку придбаєш розумного друга», «Золото добувається із землі, знання з книг», «Голова від книг розумніша».

Високо оцінюючи значення шкільної освіти, народна мудрість справедливо проголошує «У життєва світла дорога починається від шкільного порогу» (М. Стельмахович).

· Прочитайте українські народні прислів'я про професію вчителя. Поясніть вживання розділових знаків. Який тип речень за будовою переважає? Як Ви думаєте, чому? Складітьповідомлення на тему: «Професія вчителя в українському народі та інших народах світу» з використанням народних прислів'їв та приказок.

- Шануй учителя, як родителя.
- Учитель, як мати, прагне все краще дітям дати.
- Учитель, як батько й мати, вчить честь шанувати.
- Учитель, як сіяч доброго насіння, вчить підростаюче покоління.
- Учитель – добра і розуму повелитель.
- Учитель народний, бо труд його благородний.
- Покликання учителя прекрасне – дбати, щоб іскра знань не гасла.
- Професія вчителя прекрасна, мов на небі сонце ясне.
- Професія вчителя доти буде, доки живуть люди.
- Щоб учителем стати, треба щире серце мати.
- Усі професії починаються від учителя.
- Де вчитель зерна засіває, там дурману місця немає.
- Де праця вчителя завзята, там країна на героїв багата.

• Де вчитель і школа, там знання і світло до-
школа.

• Прочитайте текст. Доберіть приклади словес-
них форм, що впливають на почуття, свідомість,
поведінку людини.

Слово як засіб виховання

Рідне слово виступає важливим чинником фор-
мування особистості. Видатний український педа-
гог В. Сухомлинський писав: «Мова – це віконця,
через які дитина бачить світ». Видатний учитель
вважав, що мова є складовою духовної культури
дитини та культури її мови зокрема: «Багата мова –
багатий духовний світ, розвинуте почуття краси
слова – висока моральна культура. Убогість сло-
ва – це убогість думки, а убогість думки веде до
моральної, інтелектуальної, емоційної, естетичної
товстошкірості».

У народній педагогіці рідне слово піднесено на
недосяжну висоту. Духовність обумовлено насампе-
ред словом, мовою. Їх сила неймовірна в людсько-
му житті. Про слово кажуть: «Можна ним убити,
можна і воскресити». Покаяння, каяття, сповідь,
проповідь, заклинання, клятва, благословення,
заповіт – це слова, в яких є вищі прояви людсь-
кого духу. Покаяння – це рівень самосвідомості,
духовності, совісності, моральності.

У народній педагогіці існують різноманітні
словесні форми, що впливають на почуття,
свідомість, поведінку людини. Так виникли
словесні прийоми впливу на особистість, як то:
умовляння, домовленість, роз'яснення, наказ, про-
хання, доручення, повір'я, привчання, наставля-
ння, повчання, побажання, порада, натяк, схвалення,
подяка, осуд, докір, нарікання, заборона, заповіт,
заповідь, проповідь, сповідь (Н. Лисенко)

• Заповніть таблицю, добираючи приклади з по-
даного тексту.

Поняття	Визначення	Приклади
Граматична форма		
Граматична кате- горія		
Граматичне зна- чення	засоби вираження	

Який засіб вираження граматичного значення
переважає в українській мові? Чому? У яких мовах
цей засіб відсутній? Чому?

Граматичні знання та вміння є основою для фор-
мування мовленнєвих умінь і навичок, а саме: адек-
ватно сприймати тексти-взірці етнопедагогічного
змісту; відтворювати їх, доповнюючи власними
думками; створювати монологічні висловлюван-
ня етнопедагогічної тематики на основі здобутих
етнознань; добирати засоби передачі інформації
відповідно до ситуації спілкування; вести бесіду
українознавчого змісту, виявляючи вміння аргу-
ментувати й доводити власну думку, виражати
громадянську позицію; збагачуючи висловлюван-
ня національно орієнтованими мовними одиницями.

Висновки і пропозиції. Оскільки основною функ-
цією мови є комунікативна, а комунікація першочерго-
во виявляється в текстах, які створюються за законами
граматики відповідно до умов комунікативної ситуації,
саме тому формування граматичної компетентності
студентів варто провадити на текстовій основі, поетап-
но реалізуючи текстоцентричний підхід у навчанні
мови, в основу якого покладені формально- та лексико-
граматичні ознаки одиниць в текстах.

Список літератури:

1. Артюшкіна Л. М., Рудь О. М. Мовленева компетентність як складова комунікативного процесу державних службовців / Л. М. Артюшкіна, О. М. Рудь // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // soippo.narod.ru/documents/konf_zhuk/artushkina_rud.doc
2. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної генології. Навчальний посібник / Ф. С. Бацевич. – К.: Видавничий центр «Академія», 2006. – С.228
3. Галызин И. Д. Управление процессом усвоения знаний / И. Д. Галызин. – М., 1991. – 92 с.
4. Дружененко Р.С. Етнопедагогічні засади формування мовленнєвих умінь і навичок учнів основної школи. Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Р. С. Дружененко; Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2005. – 18 с.
5. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти : вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва ; [пер. з англ. О. М. Шерстюк]. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
6. Концепція національного виховання студентської молоді // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://www.lnu.edu.ua
7. Кузьміна Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. В. Кузьмина. – М.: Просвещение, 1990. – С. 90
8. Локшина О. І. Становлення «компетентнісної» ідеї в європейській освіті / О. І. Локшина // Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України: матеріали методологічного семінару. – К.: Педагогічна думка, 2009. – С. 19-33
9. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / [колектив авторів : О. М. Горошкіна, С. О. Караман та ін.]; за ред. М. Пентилюк. – К. : Ленвіт, 2005. – 400 с.
10. Педагогічна майстерність : Підручник / І. А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; За ред. І. А. Зязюна. – К. : Вища шк., 1997. – 349 с.
11. Поршнева Е. Р. Грамматические концепты и способы их построения при изучении иностранного языка / Е. Р. Поршнева, О. В. Спиридонова // Иностр. яз. в шк. – 2008. – № 6. – С.73-77
12. Ткачук О. С. Мовно-мовленнева компетенція на уроках української мови в початкових класах / О. С. Ткачук // Вісник Житомирського державного університету, Випуск 44. Педагогічні науки. – С. 156.
13. Хрестоматія з етнопедагогіки: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / уклад.: Л. Б. Паламарчук, Т. О. Горохова. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. – 416 с.

Горохова Т.А.

Киевский университет имени Бориса Гринченко

ФОРМИРОВАНИЕ ГРАММАТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА НА ОСНОВЕ ТЕКСТОВ ЭТНОПЕДАГОГИЧЕСКОГО СОДЕРЖАНИЯ

Аннотация

В статье текст рассматривается как одно из эффективных средств учебно-воспитательного процесса в высшей педагогической школе. Раскрыты методические аспекты использования информационно-воспитательного и языкового потенциала текстов этнопедагогического содержания в формировании грамматической компетентности будущих учителей украинского языка. Представлены образцы текстов этнопедагогического содержания и заданий к ним.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, грамматическая компетентность, текст, этнопедагогика.

Gorokhova T.A.

Borys Grinchenko Kyiv University

FORMING THE GRAMMATICAL COMPETENCE OF FUTURE UKRAINIAN LANGUAGE TEACHERS ON A BASE OF ETHNOPEDAGOGICAL TEXTS

Summary

In the article text is considered as one of the most effective means of the educational process in higher education. The methodological aspects of the use of information and linguistic potential of ethnopedagogical texts in the forming the grammatical competence of future teachers of Ukrainian language are reveals. Examples of ethnopedagogical texts and exercises to them are presented.

Keywords: competency, competence, grammatical competence, text, ethnopedagogics.

УДК 159.922.762

РАННЯЯ ПСИХОДИАГНОСТИКА АУТИЗМА ПОСРЕДСТВОМ ПСИХОРИСУНКА

Давоян Е.Э.

Криворожский педагогический институт
Криворожского национального университета

В данной работе совершается попытка решения проблемы ранней диагностики аутизма у детей путем дополнения наблюдений психорисунком. Автором были исследованы и сравнены графические особенности психорисунков детей с РДА и здоровых детей одного и того же возраста (3 лет и 7 лет). По результатам проведенного теоретического анализа и эмпирического исследования автор указывает на конкретные графические индикаторы детского аутизма и делает вывод о диагностической состоятельности психорисунка в работе по выявлению РДА у детей от 3-х лет.

Ключевые слова: аутизм, ранний детский аутизм, психорисунок, диагностика, интеллектуальное развитие.

В настоящее время проблема детского аутизма является остро актуальной. При этом в научном плане главным вопросом остается вопрос ранней диагностики аутизма, что позволит оказать своевременную психологическую и социальную помощь семье, воспитывающей такого ребенка. Все основные диагностические системы (ДСМ-III-R, ДСМ-IV и МКБ-10) сходятся в том, что для постановки диагноза «аутизм» должны присутствовать три основных нарушения: недостаток социального взаимодействия, недостаток взаимной коммуникации (вербальной и невербальной) и недоразвитие воображения, что проявляется в ограниченном спектре поведения [4, с. 46]. Саймон Барон-Коуэн – профессор психопатологии развития Кембриджского университета, директор Центра по исследованию аутизма, разработал опросник СНАТ (Checklist for Autism in Toddlers), который был создан для наблюдения за балансом здоровья 18-месячных детей. СНАТ состоит из двух частей. Первая часть (А) охватывает закрытые вопросы, относительно функционирования ребенка. Вторая часть (Б) состоит

из пяти пунктов, носит экспериментальный характер и заключается в том, чтобы лицо, которое проводит исследования, оценила выполнение ребенком несколько простых задач [7, с. 22]. Как видим, все эти диагностические системы за основу берут метод наблюдения за выполнением ребенком каких-либо заданий, предполагающих также коммуникацию со взрослым. Согласно этой идее мы решили дополнить диагностику раннего детского аутизма (РДА) такой деятельностью, которая имеет диагностически ценный объективный продукт – психорисунок.

Поэтому целью исследования стало эмпирическое изучение детей с ранним детским аутизмом (РДА) с использованием психорисунков.

Методика исследования. Наше исследование проводилось на базе Криворожского «Дома Малютки» и на базе логопедического кабинета Детской больницы № 2. Нами исследовались дети возрастом 3-7, поскольку именно в этот возрастной период, по данным О. С. Никольской, Е. Р. Баенской, М. М. Либлинг, И. А. Костина, М. Ю. Ведениной, наблюдается наибольшая аутизация [3].